

Є. Ф. Демида

молодший науковий співробітник відділу науково-документного забезпечення, соціокультурної діяльності та міжнародних зв'язків ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, м. Київ, Україна

**ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ ЖИТТЯ Й ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ
М. М. ЛАНГЕ (1858–1921) – СЕГМЕНТ ЕЛЕКТРОННОГО РЕСУРСУ
«ВИДАТНІ ПЕДАГОГИ УКРАЇНИ ТА СВІТУ» ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-
ПЕДАГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ
В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО**

У статті представлено сегмент віртуального інформаційно- бібліографічного ресурсу «Видатні педагоги України та світу» Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О.Сухомлинського, присвячений фундаторові вітчизняної експериментальної психології, філософу й педагогу Миколі Миколайовичу Ланге. Розглянуто складові (рубрики) цього сегмента та їх наповнення. Презентовано біографічну рубрику, що містить відомості про основні віхи життя вченого та його найважливіші наукові досягнення. Розкрито зміст бібліографічної рубрики, присвяченої авторському доробку М. М. Ланге. Показано, що в ній міститься інформація про наукові праці педагога, видані за його життя, примірники яких зберігаються у фонді рідкісних видань ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського і вважаються науковими об'єктами, що становлять національне надбання України (згідно з постановою Кабінету Міністрів України № 1709 від 19.12.2001 р.). Висвітлено післяжиттєві публікації творів М. М. Ланге в наукових часописах, хрестоматійних збірках та окремими виданнями. Здійснено змістовий огляд джерел, включених у бібліографічну рубрику праць про життя та діяльність М. М. Ланге: робіт науковців минулого століття й сучасності – монографій, дисертацій, підручників, статей зі збірників наукових праць, наукових періодичних видань, у яких аналізується внесок М. М. Ланге в розвиток психології, філософії, педагогічної науки й практики, а також громадсько-освітня діяльність ученого; матеріалів про творчу біографію М. М. Ланге в універсальних і галузевих енциклопедіях, словниках, довідниках, навчальних посібниках для вищої школи. Окреслено елементи рубрики зображальних джерел як допоміжний канал отримання відомостей про М. М. Ланге. Охарактеризовано матеріали рубрики «Ушанування пам'яті», в якій викладено інформаційно-ілюстративний матеріал про заходи ОНУ ім. І. І. Мечникова з ушанування й увічнення пам'яті про видатного педагога, який понад 30 років свого життя присвятив Новоросійському (Одеському) університету, де у повній мірі розкрилися його викладацький талант, організаційні здібності, а наукові здобутки дістали світове визнання. Наповнення рубрик представлено потужним масивом інформації, що може бути використаний дослідниками як джерельна база для дослідження творчої біографії одного з найвидатніших представників в історії вітчизняної науки та освіти кінця ХІХ – початку ХХ ст. М. М. Ланге.

Ключові слова: М. М. Ланге, історико-біографічне дослідження, педагогіка, психологія, філософія, джерельна база, електронний ресурс, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Постановка проблеми. У березні нинішнього року наукова громадськість відзначила 160-річчя від дня народження видатного вченого-психолога, талановитого педагога й організатора освіти й науки в Україні кінця XIX – початку XX ст. Миколи Миколайовича Ланге (1858–1921). Творчий доробок цього славетного вченого, який по праву вважається одним із засновників вітчизняної експериментальної психології, не обмежується однією галуззю, а охоплює широкий спектр гуманітарних наук. Учений має праці з філософії, логіки, етики, педагогіки, історії культури.

М. М. Ланге закінчив історико-філологічний факультет Петербурзького університету в 1882 р. із золотою медаллю за наукову працю «Вчення Лейбніца та його полеміка з Локком» і був залишений при кафедрі філософії для підготовки до професорського звання. У 1883 р. направлений на стажування до Німеччини й Франції. Підсумком цих студювань стала дисертація «Історія моральних ідей XIX століття», за яку він у травні 1888 р. здобув звання магістра філософії. У тому ж році опубліковано німецькою мовою працю М. М. Ланге «До теорії чуттєвої уваги й активної апперцепції», що узагальнювала експериментальні дослідження з психології, які він проводив під час стажування у Лейпцизькому університеті. У листопаді 1888 р. М. М. Ланге отримав призначення на посаду приват-доцента в Новоросійський (нині Одеський) університет на кафедрі філософії, де став викладати більшу частину курсів, що належали цій кафедрі: вступ до філософії, історію філософії, психологію, дидактику, історію педагогіки. Саме в Новоросійському (Одеському) університеті М. М. Ланге реалізував свої прагнення до дослідницької роботи з психології й створив одну з перших у Російській імперії психологічну лабораторію. У 1893 р. він захистив і опублікував докторську дисертацію «Психологічні дослідження. Закон перцепції. Теорія вольової уваги». Поряд із науково-дослідницькою й педагогічною роботою в Новоросійському (Одеському) університеті М. М. Ланге проводив активну громадську діяльність. Він переймався проблемами освіти, докладаючи значних зусиль для вдосконалення й оновлення освітнього середовища Південної

України й міста Одеси, де мешкав і працював з 1888 р. до кінця свого життя.

Внесок М. М. Ланге в розвиток психології, філософії, педагогіки, освіти досліджувався українськими й російськими вченими, однак потребує глибшого вивчення й оцінки з позицій сьогодення. На жаль, сучасні дослідники нерідко помиляються, ідентифікуючи М. М. Ланге з іншими вченими-однофамільцями. Під цим досить поширеним німецьким прізвищем відомо чимало видатних особистостей країн Європи та Росії XIX й XX ст. Найчастіше М. М. Ланге плутають з данським фізіологом, психологом, філософом і педагогом Карлом Георгом Ланге (1834–1900) і вважають М. М. Ланге одним із авторів теорії емоцій (теорії Джемса–Ланге), хоча М. М. Ланге увійшов в історію психології як автор зовсім іншої теорії – моторної теорії уваги.

Одним із шляхів поглиблення й підвищення наукового рівня історико-біографічних розвідок, зокрема вивчення життя й творчості М. М. Ланге, є надання кваліфікованої інформаційно-бібліографічної допомоги пошуковцям у створенні джерельної бази дослідження.

Проведення нашого дослідження визначено вектором подальшого розвитку педагогічного джерелознавства як методу наукового пізнання документальних об'єктів й актуалізується у зв'язку із виконанням у Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського (ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського) науково-дослідної роботи «Відображення розвитку національної освіти і педагогічної думки у друкованих та електронних виданнях» (науковий керівник – О. В. Сухомлинська, доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України; термін виконання: 2017–2019 рр.).

Аналіз досліджень і публікацій. Історико-біографічні розвідки є важливою ланкою науково-дослідницької роботи з історії науки, що дають можливість персоналізувати історію розвитку її галузей, оцінити внесок окремих учених та організаторів науки. Теоретичні аспекти історико-біографічних досліджень відображено в працях І. Л. Беленького, О. Л. Валевського, С. М. Ляшко, І. Ф. Петровської, В. І. Попика, В. С. Чишка та ін. Чимало науковців приділяли увагу теоретико-методологічним проблемам

досліджень у галузі історії освіти, педагогіки, психології: О. О. Адаменко, Л. Д. Березівська, Н. М. Гупан, Н. П. Дічек, В. А. Роменець, І. І. Розман, О. В. Сухомлинська та ін.

Більшість учених наголошують на винятковому значенні джерельної бази у проведенні біографічних розвідок. Так, С. М. Ляшко стверджує, що «необхідним і важливим етапом дослідження життя особи є відбір/формування бази джерел, адекватних меті дослідження, за допомогою яких дослідник набуває можливість отримати всебічну персонологічну та соціальну інформацію про особу (об'єкт дослідження)» [3, с. 28]. О. В. Сухомлинська вважає основою історико-педагогічного дослідження (зокрема й біографічного характеру) джерельну й джерелознавчу базу та способи її опрацювання. Вона доводить, що документною базою біографічної розвідки мають бути первинні джерела (твори особи) й вторинні (література, присвячена цій особі, й дослідження її творчої спадщини) [5, с. 44]. На думку О. В. Сухомлинської, бібліографія в історико-педагогічному дослідженні – «це не список прочитаної автором літератури з відповідної проблеми, а ті джерела, ті дослідження, на основі яких написана робота. За великим рахунком вона свідчить про позицію автора, його методологію та концепцію» [5, с. 45].

Аналізуючи зібрані джерела з досліджуваної персоналії, науковець реалізує своє пошуково-творче завдання й формує біографічне знання. Необхідні для дослідження документи традиційно кумулюють наукові бібліотеки, де впровадження сучасних комп'ютерних технологій, що супроводжується періодичним технологічним оновленням, дарує пошуковцям все нові й нові інформаційні можливості. Одним із останніх досягнень у цій сфері є створення електронних ресурсів біографічної інформації. Концептуальні й методичні засади окресленого ноу-хау в Україні розробляли В. І. Попик та співробітники очолюваного ним Інституту біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУ ім. В. І. Вернадського).

У ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з 2008 р. у рамках планової

НДР «Теоретичні засади формування всеукраїнського інформаційного ресурсу з питань психолого-педагогічної науки і освіти на базі Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського» започатковано віртуальний інформаційно-бібліографічний ресурс «Видатні педагоги України та світу» (керівник – канд. іст. наук П. І. Рогова, з 2014 р. – д-р пед. наук Л. Д. Березівська). Метою ресурсу є: популяризація кращих здобутків вітчизняної та зарубіжної педагогічної та психологічної наук й освіти шляхом консолідації інформації про визначних осіб, як вітчизняних так і зарубіжних, висвітлення їх життя, діяльності, творчої спадщини та втілення їх ідей в практику» [2].

Непересічне значення комплексу біографічної інформації «Видатні педагоги України та світу» для розвитку педагогічної науки розкрила науковий керівник проекту Л. Д. Березівська. Вона виокремила важливі функції ресурсу, а саме: «поповнює історико-педагогічне знання щодо певної особистості, її внеску в розвиток науки і практики (наповнення змісту підручників з історії освіти та педагогічної думки); забезпечує інформаційний супровід історико-педагогічної науки (основа написання дисертацій, планових науково-дослідних робіт); сприяє підготовці майбутніх педагогів (основа написання бакалаврських і магістерських робіт); уможлиблює якісне проведення масових науково-практичних заходів (конференцій, круглих столів тощо), присвячених творчій діяльності тих чи інших педагогів та освітніх діячів; інформаційно забезпечує реалізацію науково-просвітницьких, громадсько-виховних заходів різного рівня.

Водночас інформаційно-біографічний ресурс допомагає розкриттю фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, зокрема педагогічних джерел, поглибленню інформаційних запитів широкого кола віддалених користувачів України і світу (науковці, викладачі, студенти, аспіранти, докторанти) з різноманітних проблем історії освіти й педагогічної думки» [1, с. 212].

Незважаючи на значний обсяг зібраної й опублікованої на ресурсі інформації, вміст його окремих частин (персоналій) не розглядався. Тож, це

буде першою спробою такого аналізу.

Мета статті – розкрити сегмент електронного інформаційно-бібліографічного ресурсу «Видатні педагоги України та світу» ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, присвячений М. М. Ланге, як джерельну базу для вивчення його біографії і творчого доробку.

Виклад основного матеріалу. Одним із пріоритетних завдань у діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як галузевої книгозбірні загальнодержавного рівня є науково-інформаційне забезпечення розвитку наук про освіту, педагогіки і психології, зокрема педагогічного джерелознавства, історії освіти й біографістики. Реалізації цього завдання сприяє створювана в установі система документних та електронних ресурсів відповідної тематики. Важливим елементом системи став проект «Видатні педагоги України та світу», упроваджений як засіб популяризації творчої спадщини відомих діячів педагогічної науки і практики.

Один із сегментів ресурсу присвячено Миколі Миколайовичу Ланге (1858–1921), якому належить важливе місце в історії вітчизняної психології, філософії та педагогічної думки. Персоналію впорядковано матеріалами за такими рубриками: 1 – «Біографія», 2 – «Праці М. М. Ланге», 3 – «Публікації про життя та діяльність М. М. Ланге», 4 – «Повнотекстові документи», 5 – «Фотогалерея», 6 – «Ушанування пам'яті», 7 – «Список використаних джерел».

У першій рубриці подано життєпис М. М. Ланге, складений за публікаціями відомих учених-біографістів – академіка О. В. Сухомлинської (Україна) [6] та психолога й письменника С. С. Степанова (Росія) [4], а також матеріалами веб-сайту Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (ОНУ ім. І. І. Мечникова). Біографія містить відомості про основні етапи життя вченого та його найважливіші наукові досягнення.

У другій і третій рубриках розміщено біобібліографічні списки. В них висвітлено документи з фондів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, НБУ ім. В. І. Вернадського, Наукової бібліотеки ОНУ ім. І. І. Мечникова. Списки містять також відомості про матеріали з Інтернет-мережі в електронних

бібліографічних базах даних і каталогах інших бібліотек.

Твори вченого подано в рубриці «Праці М. М. Ланге». Бібліографічні описи в ній згруповано таким чином: книжки, статті й інші матеріали з періодичних, неперіодичних і продовжуваних видань, твори, опубліковані у перекладі вченого (з поміткою «Пер.»), праці, у підготовці яких учений брав участь як редактор та автор передмови (з поміткою «Ред., передм.»), видання, редаговані ним (з поміткою «Ред.»). У межах групи описи розташовано за російською абеткою назв творів (твори російськомовні). Аналітичні описи публікацій з одного видання об'єднані позначкою «Там само» та розміщені за абеткою в межах зазначеного видання.

Більшість презентованих творів М. М. Ланге зберігаються у фонді рідкісних видань ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського і є національним надбанням України (згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 19.12.2001 р. № 1709). Серед них – докторська дисертація вченого «Психологічні дослідження. Закон перцепції. Теорія вольової уваги» (1893). Саме за цю роботу М. М. Ланге був визнаний одним із основоположників російської й визначним представником світової експериментальної психології кінця XIX ст.

З колекції фонду рідкісних видань представлено унікальні книжки М. М. Ланге: узагальнююча праця «Психологія» (1914), в якій учений критично проаналізував сучасний йому стан психології, розкрив найважливіші психологічні напрями та проблеми, «Підручник логіки» (1898), що у рік видання був удостоєний Малої премії імені Імператора Петра Великого.

У цій рубриці подано також інформацію про статті, виступи, переклади, огляди, листи М. М. Ланге, опубліковані в раритетних нині часописах «Журнал Міністерства народної освіти», «Питання філософії і психології», «Російська школа». З-поміж цих робіт: вступна промова «Про значення експерименту в сучасній психології» (1894), виголошена на захисті докторської дисертації, публікації книжки «Душа дитини в перші роки життя» (1891), статті «Елементи волі» (1890), «Механізм уваги» (1891), психологічна нотатка «Про дію

гашишу» (1889), переклад російською мовою «Першої аналітики» Арістотеля (1891), уперше здійснений саме М. М. Ланге.

Як творчий доробок М. М. Ланге представлено низку його статей, розміщених у великих універсальних енциклопедичних словниках братів Гранат та Брокгауза й Ефрона. Частина цих статей присвячена видатним філософам, зокрема, Ф. Г. Бредлі, Д. Бруно, Г. В. Гегелю, Геракліту, Т. Гоббсу, І. Канту, в інших розкрито зміст таких психологічних і філософських понять, як увага, воля, діалектика, ідеалізм, іманентна філософія, психометрія, психофізика та ін. Подано також відомості про дев'ятий том «Народної енциклопедії наукових і прикладних знань» під назвою «Філософія і педагогіка» (1911). М. М. Ланге є одним із авторів цього видання, що складається з науково-популярних нарисів з питань психології, логіки, філософії, етики, педагогіки.

Із цінних документів фонду рідкісних видань ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, у публікації яких М. М. Ланге брав участь як науковий редактор та автор вступних статей, представлено такі перекладені з німецької мови навчальні видання, як «Вступ до психології» В. Вундта (1912), «Вступ до філософії» Г. Корнеліуса (1905), «Основи психології» Г. Еббінгауса (1912), три видання «Підручника психології» В. Єрузалема (1911; 1915; 1917), нариси з психології дослідження Е. Маха «Пізнання й помилковість» (1909).

Свідченням затребуваності в науці ідей М. М. Ланге є післяжиттєві публікації його творчого доробку. У різні роки чимало робіт ученого друкувалися в хрестоматійних збірках. До списку творів М. М. Ланге увійшли бібліографічні описи його праць зі сторінок таких навчальних посібників, як «Хрестоматія по увазі» за редакцією О. М. Леонтьєва, А. А. Пузирєя, В. Я. Романова (1976), «Хрестоматія з курсу “Вступ до психології”», укладена й редагована О. Є. Соколовою (1999), хрестоматія «Психологія уваги» за редакцією Ю. Б. Гіппенрейтер та В. Я. Романова (2001; 2008), хрестоматія за редакцією О. С. Мінькової «Історія вітчизняної психології кінця XIX – початку XX століття» (2009; 2013). Вміщено також відомості про публікації рукописів з

особистого архіву М. М. Ланге в радянському науковому фаховому журналі «Питання психології», зокрема, «Гельмгольц як психолог» (1963) та «Принципи сучасної психології» (1968). Крім того, подано опис окремого тому вибраних психологічних праць ученого «Психічний світ», виданий у Росії в 1996 р. за редакцією відомого вченого, автора праць з історії психології М. Г. Ярошевського.

На особливу увагу заслуговує представлена у рубриці монографія «Наукова спадщина М. М. Ланге в університетській бібліотеці» (2010), підготовлена групою вчених ОНУ ім. І. І. Мечникова. У монографії зроблено екскурс в історію придбання та упорядкування Науковою бібліотекою ОНУ ім. І. І. Мечникова особистого архіву М. М. Ланге, розкрито склад його фонду, уміщено низку архівних документів, у тому числі неопубліковані раніше праці вченого. На сторінках цієї книжки вперше оприлюднено частини магістерської дисертації М. М. Ланге «Історія моральних ідей XIX століття» – заборонена російською цензурою друга частина дисертації під назвою «Французька етика» та третя частина «Утилітаризм»; відтворено тексти таких робіт М. М. Ланге, як «Принципи сучасної психології», «Теорія В. Вундта про початок міфу», «Єдність університету й система факультетів»; опубліковано тематичні добірки документів, більшість з яких – автографи М. М. Ланге. Останні згруповано таким чином: біографічні матеріали; документи, що стосуються одного з головних досягнень М. М. Ланге у вітчизняній науці – організації кабінету (лабораторії) експериментальної психології в Новоросійському університеті; документи, пов'язані з діяльністю М. М. Ланге як організатора народної освіти в Одесі, першого директора жіночих педагогічних курсів та Одеських вищих жіночих курсів; листи й нотатки 1919–1920 рр., у яких відображено суспільно-політичні погляди М. М. Ланге в останні роки життя, що збіглися з періодом громадянської війни в країні.

Складовою монографії є бібліографічний покажчик друкованих творів М. М. Ланге та літератури про нього. Укладачі покажчика зробили спробу зібрати, систематизувати й узагальнити всі основні відомості про наукову,

педагогічну та громадську діяльність М. М. Ланге, що репрезентують значний внесок ученого в світову науку. Допоміжний довідковий апарат представлено алфавітним покажчиком наукових праць М. М. Ланге та іменним покажчиком до монографії в цілому, включаючи праці вченого. Доступ до тексту монографії забезпечується за гіперпосиланням.

Заключною позицією в зазначеній рубриці ресурсу «Видатні педагоги України та світу» представлено електронну версію опису особистого архіву М. М. Ланге, що зберігається у відділі рідкісних книг і рукописів Наукової бібліотеки ОНУ ім. І. І. Мечникова. Архів налічує 497 одиниць зберігання, серед них – рукописи наукових праць і конспектів лекцій, документи, пов'язані з багатогранною професійною й громадською діяльністю вченого (у Новоросійському університеті, на посаді директора Одеських жіночих педагогічних курсів та Вищих жіночих курсів, з організації та реформування шкільної справи й викладання педагогіки у гімназіях, організації Народного університету в Одесі й роботі в комісії Ради комісарів вищих шкіл у 1919–1920 рр., участі у виборчих органах і подіях 1905–1907 та 1917–1920 рр.), особисте та ділове листування, особисті документи родини М. М. Ланге, фотографії тощо. Онлайн перегляд повного переліку документів особистого архівного фонду вченого здійснюється за гіперпосиланням.

Значний масив бібліографічної інформації розміщено в рубриці «Публікації про життя та діяльність М. М. Ланге». Матеріал умовно поділено на дві групи: перша частина списку – це окремі видання, друга – статті з періодичних, неперіодичних і продовжуваних видань. У межах групи бібліографічні записи подано за зведеною українсько-російською абеткою прізвищ авторів або назв творів. Аналітичні записи публікацій в одному виданні об'єднано позначкою «Там само» та розташовано за абеткою в межах зазначеного видання.

Розшукуючи біографічну інформацію, дослідники насамперед звертаються до різних універсальних і галузевих довідкових видань з метою отримання загальної інформації про ту чи іншу особу. У рубриці широко

представлено бібліографію, що висвітлює матеріали про життя й творчість М. М. Ланге в універсальних енциклопедіях та словниках, що видавалися від кінця XIX ст. («Енциклопедичний словник» Ф. А. Брокгауза й І. А. Ефрона, 1896) і до сучасності («Енциклопедія сучасної України», 2016). Вміщено відомості про матеріали, присвячені М. М. Ланге, у галузевих енциклопедіях, словниках і довідниках. Зокрема у таких виданнях: з педагогіки та освіти – «Педагогічна енциклопедія» (1965), «Російська педагогічна енциклопедія» (1993), «Педагогічний словник» (2001), «Педагогічний енциклопедичний словник» (2003), біографічний словник «Професори Одеського (Новоросійського) університету» (2005), «Енциклопедія освіти» (2008), «Український педагогічний енциклопедичний словник» С. Гончаренка (2011), з психології – «Словник персоналій. Психологи від А до Я» (1997), довідник «100 великих психологів» (2004), «Психологічна енциклопедія» (2006), з філософії – «Філософський енциклопедичний словник» (1983; 1999), біобібліографічний словник «Філософська думка в Україні» (2002).

Біографічну інформацію про М. М. Ланге представлено також бібліографією матеріалів з навчальних посібників для вищої школи: «50 видатних психологів світу» Т. Д. Марцинковської та М. Г. Ярошевського (1995), «Психологія» Л. З. Сердюк та О. М. Кочубейник (2005), «Українська педагогіка в персоналіях» за редакцією О. В. Сухомлинської (2005).

У рубриці подано інформацію про некролог М. М. Ланге із журналу «Питання психології» (1979), написаний його учнем, згодом відомим ученим-психологом і філософом С. Л. Рубінштейном. Текст його хоч і був уперше надруковано в 1922 р. (Народна просвіта, № 6/10), але широковідомим став після публікації в часописі

«Питання психології» серед добірки матеріалів «Із наукової спадщини Сергія Леонідовича Рубінштейна» розділу «Науковий архів». Цей документ особливий тим, що в його невеликому за обсягом тексті розкрито роль М. М. Ланге в історії психології, подано психологічну характеристику особистості вченого та здійснено стислий аналіз його праць.

До списку праць про життя та діяльність М. М. Ланге увійшли підручники, навчальні посібники, монографії з історії психології, у яких аналізується внесок ученого у розвиток психологічної науки. Це праці авторитетних науковців, зокрема, Б. Г. Ананьєва, О. О. Буділової, А. В. Петровського, В. А. Роменця, О. Я. Чебикіна, М. Г. Ярошевського та ін. Подано інформацію про дисертаційні дослідження творчості М. М. Ланге як психолога Л. Н. Акімової, Т. В. Косма, І. М. Пивоварчик, С. А. Цветкова, низку статей за цією ж тематикою знаних учених-психологів – Г. С. Костюка, В. О. Кузнецова, Н. В. Кузнецової, Б. М. Теплова та ін.

Значно менше інформації у рубриці вміщено про публікації, в яких аналізується внесок М. М. Ланге у розвиток філософської думки. Варто звернути увагу на статтю Л. М. Сумарокової «Філософія в Одесі» (2013), де авторка досліджує філософські традиції Новоросійського, пізніше Одеського університету, творчість діячів, які сприяли розвитку філософії та філософської освіти в Одесі, зокрема М. М. Ланге. Як зазначено в примітках до цієї статті, від часу її публікації не з'явилося скільки-небудь значних робіт, присвячених цій темі.

Значна частка представлених робіт – це праці, у яких висвітлено педагогічні ідеї та громадсько-освітню діяльність М. М. Ланге. Сукупність цих документів становлять автореферати дисертацій, фрагменти монографій, статті із збірників наукових праць, наукових періодичних видань, тези науково-практичних конференцій. У своїх публікаціях дослідники (Н. П. Дічек, Ю. А. Конюшенко, Г. В. Корнюш, Ю. А. Надольська, О. В. Невмержицька, Т. М. Шершун та ін.) розкривають різні аспекти історико-педагогічної спадщини М. М. Ланге: викладацьку, науково-педагогічну та організаційну діяльність у Новоросійському (Одеському) університеті, просвітницьку роботу в Історико-філологічному товаристві при університеті, роль М. М. Ланге в становленні вищої жіночої освіти в Одесі, реформаторські погляди вченого на шкільну освіту тощо.

У біобібліографії М. М. Ланге, розміщеній у сегменті електронного

ресурсу «Видатні педагоги України та світу», презентовано всі важливі документи відповідної тематики з фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Розширює коло біографічних джерел про вченого бібліографічний покажчик друкованих творів М. М. Ланге та літератури про нього, опублікований на сторінках вже згадуваної монографії «Наукова спадщина М. М. Ланге в університетській бібліотеці» (2010). Значну частину рубрики «Публікації про життя та діяльність М. М. Ланге» становлять бібліографічні записи документів, опубліковані після 2010 р., зокрема й ті, що відсутні у фонді ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського (у списку позначено астериском). Таким чином можемо констатувати, що на сьогодні в даному ресурсі зібрано достатньо повний обсяг біобібліографічної інформації, присвяченої М. М. Ланге.

Варто зазначити, що всі праці, представлені в рубриках, текст яких викладений в Інтернет-мережі, забезпечено гіперпосиланнями для перегляду в режимі реального часу. Крім цього, у четвертій рубриці «Повнотекстові документи» забезпечено доступ до текстів оцифрованих документів з електронної бібліотеки ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. У цій рубриці подано до перегляду одну роботу – докторську дисертацію М. М. Ланге «Психологічні дослідження. Закон перцепції. Теорія вольової уваги» (1893). У бібліотеці триває процес з оцифровування рідкісних видань, тому в цьому розділі незабаром з'явиться можливість ознайомитись з іншими цифровими копіями праць ученого.

Дослідникам життя й творчості М. М. Ланге стануть при нагоді зображальні джерела, що експонуються в п'ятій рубриці «Фотогалерея». У ній розміщено портрети М. М. Ланге, світлини з його візитівкою, головного корпусу ОНУ ім. І. І. Мечникова, яким він виглядав понад 100 років тому, сучасне фото будинку в Одесі, де М. М. Ланге мешкав протягом останніх років життя з 1914 р. У цій рубриці онлайн можна переглянути віртуальну виставку «Науково-педагогічна спадщина М. М. Ланге в архівному фонді університетської бібліотеки: до 160-річчя від дня народження вченого»,

підготовлену завідувачкою сектору Відділу рідкісних книг та рукописів Наукової бібліотеки ОНУ ім. І. І. Мечникова Т. М. Шершун. На електронній виставці представлено оригінальні особисті документи, світлини, тексти лекцій, рукописи наукових праць з особистого архіву М. М. Ланге.

У шостій рубриці «Ушанування пам'яті» подано ілюстрований інформаційний матеріал про заходи ОНУ ім. І. І. Мечникова з вшанування й увічнення пам'яті про видатного психолога, одного з фундаторів експериментальної психології, філософа, педагога М. М. Ланге: встановлення меморіальної дошки біля центрального входу до головного корпусу ОНУ ім. І. І. Мечникова, збереження цінного особистого архіву у відділі рідкісних книг і рукописів Наукової бібліотеки університету, запровадження іменної стипендії, що виплачується здобувачам освіти за особливі успіхи в науково-дослідній роботі, а також вебліографічний список матеріалів, присвячених відзначенню 160-ї річниці від дня народження професора Миколи Миколайовича Ланге.

В останній сьомій рубриці «Список використаних джерел» подано перелік каналів, матеріали яких використані у формуванні контенту сегмента біографічного ресурсу в цілому. Зі списку користувач дізнається про окремі документи та фонди наукових бібліотек, що залучалися до роботи упорядників. Це додасть йому впевненості в достовірності й точності отримуваної інформації й допоможе у пошуку шляхів до першоджерел. За гіперпосиланнями в цій рубриці відкрито безпосередній доступ до веб-сайтів зазначених бібліотек.

Висновки. Підсумовуючи викладене, зазначимо, що в аналізованому сегменті електронного інформаційно-бібліографічного ресурсу «Видатні педагоги України та світу» ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського зібрано потужний обсяг джерел, що гідно презентують яскраву постать М. М. Ланге. Укладений масив не консервується, а періодично поповнюється новими матеріалами. Використання інноваційної форми доведення створеного контенту до користувача, що ґрунтується на сучасних комп'ютерних технологіях, сприятиме популяризації спадщини М. М. Ланге в Україні та за її межами.

Наповнення сегмента біографічного ресурсу, на нашу думку, повною мірою може слугувати інформаційним супроводом історико-біографічних досліджень у педагогіці, психології, філософії.

Список використаних джерел

1. Березівська Л. Д. Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського як інтегратор і поширювач педагогічного біографічного знання. Березівська Лариса Дмитрівна // Укр. пед. журн. – 2015. – № 3. – С. 209–219.
2. Видатні педагоги України та світу [Електронний ресурс] : інформ.-бібліогр. ресурс / наук. керівник проекту Л. Д. Березівська // Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського : [офіц. сайт]. – Текст. дані. – Київ, 2008–2018. – Режим доступу: <http://dnpb.gov.ua/ua/інформаційно-бібліографічні-ресурси/видатні-педагоги/> (дата звернення: 28.09.18). – Назва з екрана.
3. Ляшко С. М. Джерельна база біографічних досліджень: загальне і особливе / Світлана Миколаївна Ляшко // Українська біографістика = Biographistica Ukrainica : зб. наук. пр. Ін-ту біогр. дослідж. / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2011. – Вип. 8. – С. 27–50.
4. Степанов С. Н. Н. Ланге (1858–1921) / Сергей Степанов // Шк. психолог. – 2002. – № 18. – С.
5. Сухомлинська О. Історико-педагогічні дослідження та його «околиці» / Ольга Сухомлинська // Шлях освіти. – 2005. – № 4. – С. 43–47.
6. Сухомлинська О. В. Ланге Микола Миколайович / О. В. Сухомлинська // Українська педагогіка в персоналіях : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. : у 2 кн. / за ред. О. В. Сухомлинської. – Київ, 2005. – Кн. 1 : X–XIX століття. – С. 539–544.

References

1. Berezivska L. D. Derzhavna naukovo-pedahohichna biblioteka Ukrainy imeni V. O. Sukhomlynskoho yak intehrator i poshyriuvach pedahohichnoho biohrafichnoho znannia. Berezivska Larysa Dmytrivna // Ukr. ped. zhurn. – 2015. – № 3. – S. 209–219.
2. Vydatni pedahohy Ukrainy ta svitu [Elektronnyi resurs] : inform.-bibliohr. resurs / nauk. kerivnyk proektu L. D. Berezivska // Derzhavna naukovo-pedahohichna biblioteka Ukrainy imeni V. O. Sukhomlynskoho : [ofits. sait]. – Tekst. dani. – Kyiv, 2008–2018. – Rezhym dostupu: <http://dnpb.gov.ua/ua/informatsiino-bibliohrafichni-resursy/vydatni-pedahohy/> (data zvernennia: 28.09.18). – Nazva z ekrana.
3. Liashko S. M. Dzherelna baza biohrafichnykh doslidzhen: zahalne i osoblyve / Svitlana Mykolaivna Liashko // Ukrainka biohrafistyka = Biographistica Ukrainica : zb. nauk. pr. In-tu biohr. doslidzh. / Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernadskoho. – Kyiv, 2011. – Vyp. 8. – S. 27–50.
4. Stepanov S. N. N. Lanhe (1858–1921) / Serhei Stepanov // Shk. psykholoh. – 2002. – № 18. – S.
5. Sukhomlynska O. Istoryko-pedahohichni doslidzhennia ta yoho «okolytsi» / Olha Sukhomlynska // Shliakh osvity. – 2005. – № 4. – S. 43–47.
6. Sukhomlynska O. V. Lanhe Mykola Mykolaiovych / O. V. Sukhomlynska // Ukrainka pedahohika v personaliiakh : navch. posib. dlia studentiv vyshch. navch. zakl. : u 2 kn. / za red. O. V. Sukhomlynskoï. – Kyiv, 2005. – Kn. 1 : Kh–KhIKh stolittia. – S. 539–544.

Y. F. Demyda,

Junior Researcher, Department of Scientific and Document Support, Sociocultural
Activity and International Contacts,
V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

**SOURCE BASE FOR STUDYING M. M. LANGE'S LIFE AND
CREATIVE OEUVRE (1858–1921): A SEGMENT OF
AN ELECTRONIC OUTSTANDING TEACHERS OF
UKRAINE AND THE WORLD RESOURCE
RESENTED IN
V. O. SUKHOMLYNSKYI SSPL OF UKRAINE**

The article represents a segment of the virtual informational and bibliographic resource “Outstanding Educators of Ukraine and the World” of V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine, dedicated to the founder of the domestic experimental psychology, philosopher and teacher Mykola Mykolayovych Lange. The components (headings) of this segment and their contents have been considered. A biographical heading containing information on the main milestones of a scientist's life and his most important scientific achievements, has been presented. The contents of the bibliographic heading dedicated to M.M. Lange's works have been revealed. It has been shown that it contains the information on the teacher's scientific works issued during his lifetime, copies of which are stored in the fund of rare editions of V. O. Sukhomlynskyi SSPL of Ukraine and are considered scientific objects that make up the national treasure of Ukraine (according to the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 1709 dated 12/19/2001). The publications of M.M. Lange's works after his life in scientific journals, textbooks and individual publications have been highlighted. A substantive review of sources included into the bibliographic section of works on M.M. Lange's life and activities: the works of scientists of the last century and of the present time – monographs, dissertations, textbooks, articles from collections of scientific works, scientific periodicals in which M. M. Lange's contribution in the development of psychology, philosophy, pedagogical science and practice is analysed, as well as the scientist's social and educational activities; materials on M.M. Lange's creative biography in universal and domain-specific encyclopaedias, dictionaries, reference books, textbooks for higher school. The elements of the graphic sources heading have been outlined as an auxiliary channel for obtaining information about M.M. Lange. The materials of the heading “Honoring memory” have been characterized, which set out informational and illustrative material on measures taken by I. I. Mechnykov ONU on the occasion of commemorating and perpetuating the memory of the outstanding teacher who devoted more than 30 years of his life to Novorossiysk (Odessa) University, where his teaching talent, organizational capacities were fully revealed, and scientific achievements were recognized worldwide. The headings filling is represented by a powerful array of the information that can be used by researchers as a source base for researching the creative biography of one of the most prominent representatives in the history of domestic science and education at the end of the XIX and the beginning of the XX centuries – M.M. Lange.

Keywords: M. M. Lange, historical and biographical research, pedagogics, psychology, philosophy, source base, electronic resource, V. O. Sukhomlynskyi SSPL of Ukraine.